

Mikko Lahtinen

Cygnaeus, demokraatti

Jo Fredrik Cygnaeuksen (1807–1881) syntymän satavuotismuistojuhlaa vietettäessä valitettiin, että tämä suomalaisuusliikkeen ”suuroriginelli” oli vieras ja unohdettu. Äskettäiset 200-vuotisjuhlitukset¹ osoittavat, ettei Cygnaeus ole täysin hävinnyt historian hämärään, vaikka massamedia ei päiväsankaria juuri mitenkään noteerannutkaan. Omana aikanaan Cygnaeus poikkesi kansallismielisestä toveripiiristään, mutta huomiota ansaitsevat myös tämän aristokraattisen hahmon poikkeukselliset ”demokraattiset” näkemykset Suomen kansasta ja luokkatietoiset analyysinsa *Kalevalasta*.

C

ygnaeus ”antoi itsensä syntyä” Hämeenlinnassa, varttui Hollolassa ja sitten isänsä Zachris Cygnaeus nuoremman hallitsemassa piispantalossa Porvoossa. Virkaansa isä ei ehtinyt hoitaa

kuin vuoden verran, ennen kuin keisari Aleksanteri I kutsui hänet 1820 Pietariin luterilaisten seurakuntien piispaksi. Pietarissa nuorelle Cygnaeukselle avautuivat monin verroin laajemmat yhteydet ja ulottuvuudet kuin mitä Suomella olisi ollut tarjota.² Fennofiili-isä lähetti kuitenkin poikansa 1823 opintielle Keisarilliseen Turun Akatemiaan, jossa Runebergin, Snellmanin ja muiden kansallismielisten ylioppilaiden toveripiiri sai täydennykseksen eurooppalaisen sivistyksen eri ulottuvuuksia tuntevan, ranskalaista koulua käyneen nuoren originellin, joka toisaalta oli sisämaassa vietettyinä lapsuusvuosinaan saavuttanut kohtalaisen suomen kielen taidon.³ Cygnaeus opetti Haminan kadettikoulussa 1833–1837, kunnes siirtyi

rehtoriksi Helsingin triviaalikouluun 1839. Sitten hän hoiti yleisen historian professuuria 1848 alkaen, kunnes tuli 1854 valituksi ainoana hakijana Keisarillisen Aleksanterin Yliopiston vasta perustetun estetiikan ja nykykansain kirjallisuuden professorin oppituoliin. Hänet nimitettiin pian myös historiallis-kielitieteellisen tiedekunnan dekaaniksi.

Cygnaeus oli manner-Euroopassa enemmän kuin kotonaan, kuten vuosina 1843–47 tehty laaja Euroopanmatka osoitti.⁴ Sivistynyttä ja tavat hallitsevaa suomalaista maailmanmiestä ei torjuttu ajan eurooppalaisissa kulttuuri- ja seurapiireissä. Niissä hän tapasi sellaisia kuin Victor Hugo, George Sand ja Alessandro Mazzini ja Nikolai Gogol.⁵ Vaikka Cygnaeus suuresti korosti kirjoituksissaan ”minän” subjektiivisia tuntemuksia, ei lukijalle silti avautunut näkymää kirjoittajan yksityiseen minään, vaan ”minä” muistutti fichteläistä ”absoluuttista egoa”, joka tuotti ja välitti ”maailmaa” empiiriset yksityiskohdat sivuuttavana totaalisenä mielteenään. Saksalaisista filosofiista Fichte olikin Schellingin ja Herderin ohella Cygnaeukselle läheisin, joskin hän löysi myös Hegelin opeista perspektiivejä ”tunteen” ja ”järjen” suhteiden rat-

”Cygnaeus arvosti Kiveä juuri siksi, ettei arvostelukyky ollut tämän teoksissa eliittien privilegio.”

komiseen. Kirjailijoista hän ihaili eniten Shakespearea ja muistutti Jean Paulia ”alkuperäisyyden ja alituisesti vaihtelevien, toisiaan kiirehtivien ja toistensa yli tulvehtivien ajatuksien puolesta”.⁶

Runebergistä Kiveen

Jo Valfrid Vasenius kiinnitti huomiota siihen, että Cygnaeuksen mukaan ihmiskunnan historiaa luonnehtii ”lakkaamaton pyrkimys demokratiseerautumiseen”.⁷ Näkemys yhteiskuntien kehityksestä yhä kansanvaltaiseen suuntaan ei sinänsä ollut mitenkään poikkeuksellinen, vaan pikemminkin suosittu oppi Ranskan 1789 vallankumouksen jälkeisessä vapauden, veljeyden ja tasa-arvoisuuden aatteiden Euroopassa. Hegelin näkemykset kansanvaltaisten valtiomuotojen kehittymisestä tai Herderin ”humaniteettioppi” olivat tunnettuja ja tunnustettuja myös Suomessa.⁸ Näkemystä yhteiskuntien ”vastustamattomasta” kehityksestä demokraattiseen suuntaan toivat fennomaaniipiireissä esille niin Snellman kuin myöhemmin Thiodolf Rein ja Yrjö Koskinenkin.⁹ Cygnaeuksen tapauksessa erityistä oli se, että hän sovelsi ”demokratiseerautumisen” näkökulmaa nimenomaan Runebergin runoteosten tulkinnoissaan aina varhaisesta *Hirvenhiihtäjien* ja *Hannan* analyysistaan alkaen. Runeberg, tai myöhemmin Aleksis Kivi, oli Cygnaeukselle rahvaanmiesten ja naisten *omien* tuntojen tulkitsija ja välittäjä, ei vain kansan ihannekuvan maalari, kuten nationalistis-romanttisen Runeberg-kultin puitteissa myöhemmin usein tehtiin – kunnes ”petyttiin” todelliseen kansaan sen särjettyä tuon ihannekuvansa. Monista myöhemmistä näkemyksistä poiketen Cygnaeus ei nähnyt mitään ristiriitaa Runebergin ja Kiven kansaa koskevien käsitysten välillä. Päinvastoin nämä kaksi olivat Cygnaeuksen silmissä kuin samasta puusta veistettyjä.¹⁰

Arvostelussaan *Yhtä ja toista koskien J. L. Runebergin runoelmia* Hirvenhiihtäjät ja Hanna (1837) Cygnaeus ylistää Runebergia siitä, että tämä ”näkee ympäröivät esineet sen [kansan] omilla silmillä”. Mutta vieläkin suurempi ansio on ”herra Runebergin suuri kyky asettua kansan omaan asemaan [...] kun hän antaa sen omasta näkökulmastaan tarkastella kohteita, joita se ei pysty selittämään”.¹¹ Toisin kuin Mooses, joka tyytyi ”korkealta ihailen tarkastelemaan ihanaa maata”, Runeberg ”tunsi itsensä pikemminkin Joosuaksi ja lähti tasangolle tarttuen mihin tahansa, minkä tieltään löysi”.¹²

Kuten ”kunnioitetun kerjäläisen” Aaron esitys *Hir-*

venhiihtäjissä osoittaa, Runebergille oli ominaista ”eräänlainen runollinen oikeudenmukaisuus, mikä nykyisin entistä vähemmän kuulunee laulajien suvun perhepiirteisiin. Me tarkoitamme tällä ominaisuutta olla tuomitsematta mitään – miten vähäiseksi se eräiden näkökulmasta katsoen voisikin näyttää – alhaiseksi ja halveksittavaksi tai pelkästään varjostumaksi.”¹³ Cygnaeus palasi kunnioitetun kerjäläisen teemaan arviossaan *Vänrikki Stålin tarinoista* (1860). Hänen mukaansa Runeberg osoitti demokraattisuutensa antaessaan alhaisessa asemassa olevalle vänrikille kiistattoman oikeuden ”käyttää halutessaan vapaamielistä pronominia *minä*”.¹⁴ *Tarinoissa* vallitsevaa henkeä ilmaisee se, ”että runoilija asettaa tämän vähäisen kansanmiehen istumaan oikeutta ylhäiselle ja alhaiselle, kunnian ja alennuksen tuomarina”.¹⁵ ”On Runebergin suuri onni eikä yhtään vähäisempi ansio, että hän niin varhain onnistui käsittämään, mikä jalous, mikä siveellisesti korkea taso voi mahtua myös matalimpaan suomalaisen majaan”, kiteytti Cygnaeus.¹⁶

Vaikka Runebergin ottama kansan näkökulma tai näkökulma kansaan olikin suomalaisessa runoudessa ainutlaatuinen ja kansainvälisessäkin katsannossa edellä käyvä, niin sen edellytyksenä oli kuitenkin kansan merkitystä ja yleisiä ihmisoikeuksia korostava yleinen historiallinen kehitys. Cygnaeuksen mukaan olisi ollut epätodennäköistä, että vielä Porthanin ajan Franzén olisi kyennyt ”demokratisoimaan runoutta alemmaksi kuin että hän aristokraattisista tai jumalten ja jumalatararten asuttamista korkeuksista, jossa tämä oli siihen asti yksinomaan asustanut, alentui nyt *kolmannen säädyn* pariin, joka kaikkialla pyrki tulemaan joksikin, kun se varsin kauan oli tyytynyt olemaan *ei mitään*. Franzén oli astunut pitkän askeleen kun hän köyhässä lappalaispapissa napapiirillä ja tämän elämänkumppanissa oli löytänyt runouden aiheen. Mutta sellaiseen sanayhdistelmään kuin ’*kunnioitettu kerjäläinen Aaro*’ ei hänen järkensä eikä mielikuvituksensa voinut nousta – tahi laskeutua.”¹⁷

Myös Aleksis Kiven teoksissa kansan näkökulma ja sen moralisoimaton, ”realistinen” esittäminen oli keskeistä. Vaikka Kiven tukijana tunnettu Cygnaeus oli omissa teoksissaan mitä suurimmassa määrin romantiikan perillinen, niin Kiven tapauksessa hän arvosti – ja voimakkaasti puolusti! – tämän ”realistista” kansankuvausta. Vaikka Cygnaeus oli varmaan ensimmäisenä nähnyt von Wrightin veljesten taiteen poikkeuksellisen arvon, ei hän Kiven ”realismia” puolustaessaan empinyt väittää, että ”henkilöt, joilla ei ole ollut tilaisuutta muodostaa mieltänsä realismin oikeudesta taiteessa muiden mukaan kuin niiden, jotka tarjoutuvat v. Wrightin veljesten kauneissa, sievissä ja siivotuissa linnoissa, luulottelevat helposti, ettei realistinen taidekäsite milloinkaan ole valinnut eikä saata valita itselleen muita ilmaisumuotoja, kuin nämät hyvin kasvatetut kuvastukset luonnon ilmeistä.”¹⁸ Toisin kuin Ahlqvist ja muut Kiven parjaajat väittivät, tämän teosten ”realismissa” ei suinkaan ollut kysymys todellisen kansan häpäisemisestä, saati jumalanpilkasta, vaan kansan omia ajattelutapoja ja tunteuksia kohtaan osoitetusta syvällisestä ymmärryksestä ja tasaveroisesta suhtautumisesta. Pitkähkö sitaatti *Nummi-*

suutareita koskevasta arvostelusta (1865) puolustanee paikkaansa myös tyylinäytteenä Cygnaeukselta:

”Katsohan sen sijaan tuota aitoa suomalaista, melkein tuimaa totisuutta, jolla Nummisuutarien tekijä on kohdellut oman sisäisen näkemyksensä meidän sisäiselle näkemyksellemme esittämiä henkilöitä! Käyttäisimme kylläkin epäasiallista sanontaa, jos sanoisimme hänen ottaneen nämä mielikuvituksensa luomukset jonkinlaisen *käsittelyn* alaisiksi. Hän näyttää päinvastoin ottavan heidät aivan sellaisinaan, täysin valmiina, ja sallivan heidän ajatella, puhua, toimia täysin omavaraisesti, ilman etäisintäkään vihjausta siihen, että hän, tekijä itse, tanssittaa heitä pillinsä mukaan ja että hänellä siis on oikeus, ei vain kouluuttaa heitä mielin määrin, vaan myös pitää hauskaa heidän kustannuksellaan, milloin hän on siihen antanut itse itselleen aiheita. Jos he joskus, vaikka sellaista sattuu vain poikkeuksellisesti, puhuvat typeriä tai käyttäytyvät tuhmasti, niinkuin paljon useammin on asian laita, ei tämä tapahdu ollenkaan siksi, että heidän herransa ja mestarinsa pääsisi näyttämään, kuinka kauas taakseen tai alapuolelleen hänen oma älykkyytensä ja sukkeluutensa on heidät jättänyt. Asettumatta korkeampaan asemaan seuraansa nähden hän liikkuu aivan luonnollisesti sen keskellä. Se on hänelle synnynnäistä, eikä hän mahda mitään silmilleen, jotka näkevät avoimesti, kuinka nuo toverit käyttäytyvät, eikä korvilleen, jotka tajuavat heille ominaisen tavan heidän sisäisen ihmisensä ilmaisemiseksi. Hän ei ole asettunut väijyksiin vakoillakseen heidän heikkouksiin ja kömpelyyksiin, sitten pilkkaa tehden juorutukseen näkemiään kaikelle kansalle. Hän ei edes heittäydy heidän tulkikseen: he saavat itse puhua puolestaan parhaan taitonsa mukaan. Ja siitä johtuu se ihmeellinen, mutta samalla aivan luonnollinen seikka, että heistä sanotaan näytelmässä tuskin ainoatakaan sanaa, jota he eivät voisi tunnustaa todellisuuksessa itse sanomakseen. Ja samoin piirtyy itsekunakin mielentila täsmälleen sellaiseksi, jollainen sen täytyykin olla asianomaisessa tilanteessa niin toisen kuin toisenkin erilaisen luonteen mukaisesti.”¹⁹

Yhteiskuntien ”jatkuva demokratiseerautuminen” merkitsi myös sitä, että sääty-yhteiskunnan eliitit menettivät yksinoikeutensa ”järjenkäyttöön”. Cygnaeus arvosti Kiveä juuri siksi, ettei tämän teoksissa järki, ymmärrys tai arvostelukyky ollut eliittien tai kirjailijan privilegio, vaan myös tavallisen kansan ominaisuus ja voimavara. Tästä seurasi, etteivät eliittien näkemykset suinkaan edustaneet ”koko kansan” näkemyksiä, eikä kirjailijan tehtävä ollut nokkelin ja ”valistavin” välipuhein tai ivallisen satiirin keinoin asettua kuvaamiensa kansanhimisten yläpuolelle. Siksi Kivi oli Cygnaeukselle demokraattinen kirjailija *par excellence*.

Vaikka Cygnaeus ihaili antiikin kulttuuria, hän muitta mutkitta väitti, että ”ehkäpä kaikkein tärkein ylivoima, jonka ansiosta nykyajan ihmiskunta on antiikin vastaavaa ylempänä, on kasvava tietoisuus siitä, että ihmisen aito jalomielisyys ei ole yksinomaan ulkoiseen, aateliseen yhteiskunta-asemaan kiinnitetty etuoikeus”.²⁰ Käytännössä ihmisarvon merkityksen voimistuminen ja yleinen demokratiseerautuminen olivat merkinneet kolmannen

säädyn asettumista ”yhden jos toisen hallitsijan vallan paikalle”. Massat, ”varsinainen kansa”, eivät ole vielä näin radikaaleihin toimiin ryhtyneet, ”vaikka sekin on joskus voimansa tunnossa, kuumeväristysten innoittamana, hetken ajan näyttänyt rynnistävän kohti samaa tulosta”. ”Aikakauden humaniteetti” on kuitenkin ”ottanut tehtäväkseen puhua kansan puolesta”.²¹ Toisaalta ansio tästä humaniteetin noususta kuuluu myös itse kansalle, joka laulujensa kautta on opettanut sivistyneitä ”ensimmäistä kertaa tuntemaan kunnioitusta kansaa kohtaan, ei niiden joukkojen takia, jotka nämä voivat panna liikkeelle, kun kyse on toiminnasta, vaan kunnioituksesta synnynnäisen nerouden syvyyttä kohtaan, joka sen runoissa ilmenee”.²² Cygnaeus oli pelkästään ylhäältä alas suuntautuvaa kansansivistyksen periaatetta vastaan: kansan oli oltava vuorollaan ”kasvattaja”.

Eräänlaisena eliittien ja kansan välittäjänä toimi myös Runeberg, kuten myös ne kansanrunouden kerääjät, jotka arvostavassa ja demokraattisessa hengessä välittivät kansan tuntemuksia ja ajattelutapoja eliittien tietoisuuteen. Cygnaeukselle olikin selvää, että Runebergin tai kansanrunouden välittämät kansan tuntemukset ja ajattelutavat eivät olleet vain eternaalista ”kansanviisautta”, vaan *oman aikansa* kansanvaltaisuuden kehitykseen ja ”massojen nousuun” liittyviä *historiallis-yhteiskunnallisia* ilmiöitä. Runebergistä tehtiin myöhemmin reaktiivisen ja antidemokraattisen nationalistisen liikkeen kulttihahmo (”Runeberg-kultti”), mikä ei tarkoita sitä, etteikö hänen runoutensa olisi voinut aiemmin olla progressiivisten ja demokraattisten kansallisten tendenssien ja pyrkimysten osatekijä.

Cygnaeus ei ollut epävarma siitä, että kansan omien tuntemusten, *sensu comunen*, ymmärtäminen ja kunnioittaminen oli sekä ”sivistyneiden” luokkien oman edun mukaista että demokraattisen kehityksen edellytys. Toisaalta eliittien ja kansan välisen vuorovaikutuksellisen yhteyden luominen ei onnistunut pakon ja väkivallan keinoin vaan edellytti *kunnioitusta* kansaa ja sen pyrkimyksiä kohtaan. Poliittisesti kysymys oli siitä, että oli solmittava kansan oikeudet tunnustava *sopimus*. Laajasti matkustellut ja lukenut Cygnaeus oli suomalaisittain poikkeuksellisen hyvin perillä Euroopan kansojen historiasta ja nykyisyydestä ja myös siitä, että ”yhä useammin on päästy sopimukseen, että kansan oikeus ihmisarvoon on täysin pätevä vaatimus, siinä missä muillakin”.²³ Massojen intellektuaalis-moraalinen kehitys ja sen mukaan tuoma arvon ja aseman nousu oli Cygnaeukselle itsestäänselvyys. Historian suurmiehiä kohtaan osoittamastaan romanttisesta ihailusta tunnettu Cygnaeus ei kiistänyt sitä realiteettia, että ”sankareiden aika oli manalle mennyt” ja ”ettei kukaan, olipa hän miten vahva tahansa, nykyisin yksin voita taisteluja eikä valloita linnoituksia, joissa kansat säilyttävät pyhintään, ja että kuninkaat voivat vain sitä mitä kansa voi”.²⁴

Kun Suomalaisen Kirjallisuuden Seura taipui August Ahlqvistin Kiveen kohdistamien hyökkäysten edessä ja veti *Seitsemän veljeksien* vihkot pois markkinoilta, Cygnaeus masentui ja vetäytyi seuran toiminnasta.²⁵ Hänelle Aleksis Stenvall ei ollut vain tukea tarvitseva lahjakas kir-

jailijalupaus, vaan Runebergin veroinen *käänteentekevä* kansan tuntojen tulkitsija. Vaikka Julius Krohn ja muut Kivelle myötämieliset yrittivät häntä puolustaa, niin ainoastaan Cygnaeus oivalsi Kiven koko merkityksen. Eino Leino osuikin naulan kantaan todessaan, että ”todellakin harvinainen esteettinen vastaanottavaisuus ja kriittinen kaukokatse mahtoi olla sillä miehellä, joka täten osasi asettaa Aleksis Kiven arvioimisen heti oikealle tasolleen, samoin kuin hän ensimmäisenä meidän maassamme oli osoittanut Runebergin ja Kalevalan runouden kauneudet täysin tajuavansa.”²⁶ Cygnaeuksen katsannossa Kiven merkitys ei rajoittunut vain ”kirjallisuuteen”, vaan se levittäytyi koko suomalaiseen kulttuuriin, yhteiskuntaelämään ja niiden demokraattisen uudistamisen näkymiin. Kiven kovassa kohtalossa Cygnaeus myös tunnisti oman yksinäisyytensä. Ei vähiten siksi, että hän oli merkittävästi vaikuttanut Kiven kehitykseen.²⁷ Kiven esikoisnäytelmä *Kullervo* (1864, ensiversio kirjoitettu 1859) perustui olennaisilta osiltaan Cygnaeuksen omaan Kullervo-tulkintaan, joskaan Kivi ei yltänyt samaan kirkkaaseen syvällisyyteen kuin Cygnaeus esseessään *Kalevalan traagillisessa aineksessa* (1853).

Kivi eikä kukaan mukaan ole pystynyt yhtä taidokkaasti avaamaan *Kalevalan* (1849) Kullervo-jaksoa (runot 31–36). Cygnaeuksen tutkielma, kuten *Kalevalan* Kullervokin, on keräämistään arvostavista kommentista huolimatta saanut osakseen jokseenkin pintapuolisia tulkintoja, joissa yhä uudestaan toistuu *teleologinen* puhe Kullervon ”kohtalosta” ja hänen kostonkierteestään tämän ”kohtalon” ilmaisijana. Kuitenkin Cygnaeuksen tutkielman keskeinen teesi on hyvin selvä – ja päinvastainen: Kullervo *ei* kostorekillään toteuta mitään ”kohtaloa”, eikä kosto ole hänen ”elämänsä tarkoitus”, vaan hän on olosuhteidensa uhri, orja, joka turhaan mutta kuitenkin taistelee vapautuakseen kostonkierteestä. Toisin kuin esimerkiksi J. J. F. Perander omassa tulkinnassaan (1872) väitti, Kullervoa ei ole jo kätkeyssä (”katkoi kapalonsa”) ”määrätty koston toimeen”, ”syntynyt siihen”, vaan koston toimet ovat looginen vaan eivät välttämätön seuraus hänen orjan asemastaan ja kovista kokemuksistaan.²⁸ Cygnaeuksen tulkinnan kaiketi ainoa syvälinen ymmärtäjä V. Tarkiainen arvostelikin Peranderia siitä, että tämä on ”tuijoittanut silmänsä sokeiksi yhteen ainoaan pilkkuun, verikostoon, ja jättänyt huomioon ottamatta ympäristön, Kullervon muut ominaisuudet”. Kuitenkin ”on Peranderin yksipuolista ajatusta kehuttu (esim. J. Krohn kaunotieteellisessä katsauksessaan *Kalevalaan*) uudeksi, melkeinpä nerokkaammaksi keksinnöksi kuin Cygnaeuksen tulkinta”.²⁹

Kullervo ajautuu yhä syvemmälle koston ja väkivallan kierteeseen siksi, että häneltä yhä uudestaan kielletään ihmisarvo ja häntä nöyrytetään kerta toisensa jälkeen. Hänen alistettu orjan elämänsä on hänen ”kohtalonsa”, ei mikään muu, ”ennalta määrätty”: ”Orjuus tekee hänet itsensä onnettomaksi ja muille onnettomuutta tuottavaksi, paatuneeksi, jopa rikolliseksikin; mutta epäkauniiksi se ei voi häntä tehdä.”³⁰ Kullervon ”kauneus” sisältyy hänen ihmisyyteensä, eivätkä hänen orjuuttajansa voi

sitä häneltä viedä, vaikka he voivatkin kieltää hänen ihmisarvonsa. He tuomitsevat Kullervon ”pahaksi”, mutta samalla kieltävät oman osallisuutensa tähän pahuuteen. Kansanrunon kritiikin kärki ei kohdistukaan Kullervoon, eikä edes hänen lapsuudenkotinsa tuhonneeseen Untamon väkeen, vaan hänen orjuuttajiinsa, *Kalevalan* ”parempaan väkeen”. Todellisia pahantekijöitä ovat *Kalevalan* arvostetuimmat hahmot, kuten seppä Ilmarinen ja hänen emäntänsä, joka leipoo kiven paimenpojaksi alistetun ja alistuneen orjansa leipään, johon tämä rikkoo puukkonsa, ainoan muiston omasta kodistaan: ”Itse Ilmarisen emäntä, Suomen eepillisen runouden suloinen ilmestys, muuttuu kerrassaan ’ilkeäksi’, joutuessaan traagilliseen suhteeseen tuon sankarinuorukaisen kanssa, josta on tullut hänen orjansa.”³¹ Ilmarisen emännän rakkaus on valikoivaa, luokkasidonnaista: ”Hänen rakastettavat piirteensä vääntyvät ivaksi, hänen lempeä sydämensä muuttuu jääkylmäksi, kun on orja kysymyksessä.”³²

Jos Kullervon elämä ei vain tahdottomasti ilmaise ennaltamäärättyä ”kohtaloa”, ei se myöskään ole lopulta alistumista ”olosuhteille”, vaan vaikeaa taistelua vaikeissa olosuhteissa niitä vastaan. Kullervolla on mahdollisuus voittaa ”kohtalonsa”, mutta hän epäonnistuu kerta toisensa jälkeen. Kun hän lopulta kohtaa kuolleiksi luullut vanhempansa, on jo liian myöhäistä, eikä äidinkäyksen enää riitä vapauttamaan Kullervoa tuhon kierteestä. Jälleen kansanruno suo myötätuntonsa Kullervolle, mutta ei pääty sovittavaan katharsikseen: ”Sitä [kansanrunoa] ei laisinkaan huoleta, että Kullervo on muuttunut jääkylmäksi niiden onnea kohtaan, joiden kärsimiä vääryyksiä hänellä näyttää olevan mitä kiihkein halu kostaa.”³³

Lopuksi

Cygnaeuksen Kullervo-tulkinnan *radikaalisuus* piilee sen sisältämässä luokkanäkökuulmassa, joka irrottaa sen silottelevien ja positiivista sankaruutta painottavien tulkintojen enemmistöstä. Se, mikä aina kansa- ja peruskoulujen *Kalevala*-lukemisia myöten on esitetty runoelman parhaana puolena – eepiset sankarit – paljastaa Cygnaeuksen tulkinnassa kelvottoman kääntöpuolensa. Selvää on, että kansallista eheyttä tavoitteleva fennomaanieliitti ei suuresti innostunut Cygnaeuksen luokkaperspektiiveistä. Pintapuolisesta kiitoksesta ja kiinnostuksesta huolimatta hänen tulkintansa Kullervosta jäikin vaille todellista ymmärrystä, kuten jäi myös Kivi ja hänen Kullervonsa.

Luokkataisteluakin esille tuoneista ”demokraattisista” näkemyksistään huolimatta Cygnaeus oli lojaali keisarinvallan kannattaja, joka aristokraatin itsetuntoa ilmaisten varmisti myös omat yksityiset etunsa ja asemansa kaikkea muuta kuin demokraattisessa valtajärjestelmässä. Mutta Cygnaeus suhtautui kielteisesti suorasukaiseen valistus-työhön *von Oben* ja valistuksen ajan proosalliseen ”järkeisuskoon”. Omaksumassaan romantiikan hengessä hän korosti tunteen, luonnon ja alkukantaisen merkitystä vastapainona yksipuoliselle järjen, kulttuurin ja edistyksen palvonnalle. Hänen tapauksessaan romantiikka ei kui-

tenkaan tarkoittanut abstraktia ”anti-intellektualismia”, vaan paljon radikaalimmin ja konkreettisemmin arvostavaa suhtautumista tavallisen kansan omiin tunteihin ja tuntemuksiin. Tässä suhteessa myös romantiikka ammensi valistuksen ja Ranskan vallankumouksen demokraattisesta ja egalitaarisesta aateperinnöstä.

(Laajempi, elämäkerrallista ainesta sekä Cygnaeus-tutkimuksen vaiheita selvittävä versio tästä artikkelista luettavissa *Filosofia.fi*-portaalissa osoitteessa: filosofia.fi/tallennarkisto/tekstit/Cygnaeus)

Viitteet

- Helsingin yliopiston taiteiden tutkimuksen laitoksen juhlaseminaarissa puhui muiden muassa professori H. K. Riikonen. Kansallismuseon ja Suomen Estetiikan seuran Cygnaeuksen galleriassa (joka samalla täytti 125 vuotta) järjestettiin maaliskuussa matinea, jonka aiheena oli Cygnaeuksen runous. Sen yhteydessä juhlapuheen piti professori Matti Klinge (Klinge 2007). *Tiede & edistys* huomioi juhluvuoden valitsemalla Cygnaeuksen numeron 1/07 taiteilijaksi. Ennen muuta suomennoskokoelma *Kirjoituksia Kirjallisuudesta 1837–1873* pelasti päiväsankarin unohdukselta. Sen toteutumisesta kuuluu kunnia suomentajalle ja toimittajalle Martti Bergerille sekä *Artemisia*-kustantamolle. Teokseen sisältyvät myös Bergerin laatima esipuhe ja selitysosasto. Cygnaeuksen uraa uurtavat Runeberg-tarkastelut (1837, 1841, 1850 & 1860) yhdessä jo 1907 suomennetun Kalevalan *traagillisen aineksen* sekä Aleksis Kiveä käsittelevien kirjoitusten kanssa avaavat mielenkiintoisia näkymiä paitsi kohteisiinsa myös itse Cygnaeuksen aatteisiin ja ajattelutapoihin.
- Nervander 1907, 268.
- Emt., 32 & 328; ks. myös Aspelin-Haapkylä 1914, 33–34.
- Cygnaeuksen Italiassa matkaamisesta, ks. Steinby 1958, 55–59.
- Laitinen 1999, 55; ks. myös Aspelin-Haapkylä 1914, 44.
- Forsman 1923, 18–19, 26–33; Forsman 1925, 15–22; Topelius 1932, 750.
- Vasenius 1907, 169.
- Ks. Riikonen 2006 ja Branch 2006, jossa tarkastellaan Herderin vaikutusta Cygnaeuksen kotiopettajana Pietarissa toimineeseen A.J. Sjögreniin.
- Koskisen ja Reinin osalta, ks. Lahtinen 2005.
- Runebergin ja Kiven todellisuus- ja kansakäsitysten sovitamattomuudesta, ks. Karkama 1985, 52–54. Reaalisen ja ideaalisen todellisuuden välisen ristiriidan ”sovitamisesta” Runebergin teoksissa, ks. mt., 43–52.
- Cygnaeus 2007, 42.
- Emt., 97.
- Emt., 46.
- Emt., 46.
- Emt., 165–6.
- Emt., 146.
- Emt., 147. Cygnaeuksen taiteellisista ideaaleista ja arvostuksista, ks. Sarje 1989.
- Sit. Lehtonen 1931, 252.
- Sit. Emt., 63–64.
- Cygnaeus 2007, 199.
- Emt., 199.
- Emt., 200.
- Emt., 199.
- Emt., 97.
- Cygnaeuksen roolista ja asemasta fennomaanien sisäiseen valtaisteluun liittyneessä Kivi-kiistassa, ks. Bergholm 1907, 210–224, Laitinen 1999, 61–75, ja Sulkunen 2004, 154–166. Reinin mukaan Cygnaeus muutenkin ilmaisi taipumusta puoltaa muiden moittimia henkilöitä (Rein 1907, 174). Esimerkiksi historian dosentuuria varten kirjoittamassaan väitöskirjassa hän puolusti innokkaasti Hannibalia roomalaiskantaisia tulkintoja vastaan (1839). Kiven ohella hän pyrki SKS:n piirissä tukemaan fennomaanieliitin kar-
- saasti katsomaa C. A. Gottlundia (Sulkunen 2004, 73–74 & 154–166).
- Leino 1983 [1909], 34–35.
- Ks. Laitinen 1999, 53–56.
- Perander 1939 [1872], 320. Peranderin, Cygnaeuksen ja eräiden muiden Kullervo-tulkintoista, ks. Tiitinen 1971, 200–205.
- Tarkiainen 1909, 243.
- Cygnaeus 1907, 49.
- Emt., 47.
- Emt., 50.
- Emt., 71, vrt. 61.

Kirjallisuus

- Aspelin-Haapkylä, Eliel, *Muoto- ja muistikuvia* III. Otava, Helsinki 1914.
- Bergholm, A.H., Cygnaeus ja Kivi. Valvojan juhlaulkaisu, *Valvoja* 1907, III, 1907, 210–224.
- Branch, Michael, Herderin vaikutus Anders Johan Sjögreniin ja sen seuraukset. Suom. Hannele Branch. Teoksessa *Herder, Suomi, Eurooppa*. Toim. Sakari Ollitervo & Kari Immonen. SKS, Helsinki 2006, 312–355.
- Cygnaeus, Fredrik, *Kalevalan traagillinen aines* (Det tragiska elementet i Kalevala, 1853). Suom. V. Tarkiainen. WSOY, Porvoo 1907.
- Cygnaeus, Fredrik, *Kirjoituksia kirjallisuudesta 1837–1873*. Suom. & toim. Martti Berger. Edizioni Artemisia, Helsinki 2007.
- Forsman (Koskimies), Rafael, *Fredrik Cygnaeus kirjailijana ja ajanilmionä*, I. WSOY, Porvoo 1923.
- Forsman (Koskimies), Rafael, *Fredrik Cygnaeus kirjailijana ja ajanilmionä*, II. WSOY, Porvoo 1925.
- Karkama, Pertti, *Impivaara ja yhteiskunta. Tutkielmia kirjallisuudesta ja kulttuurista*. Pohjoinen, Oulu 1985.
- Klinge, Matti, *Savo, rajat, papukaija. Päiväkirjastani 2006–2007*. Otava, Helsinki 2007.
- Lahtinen, Mikko, Perander ja hänen aikansa. Teoksessa J. J. F. Perander, *Yhteiskunta uutena aikana ja muita kirjoituksia*. Toim. Mikko Lahtinen. *niin & näin* -kirjat, Tampere 2005.
- Laitinen, Kai, *Kirjojen virrassa*. Otava, Helsinki 1999.
- Lehtonen, J.V., *Aleksis Kivi aikalaistensa arvostelemana*. Otava, Helsinki 1931.
- Leino, Eino, *Suomalaisia kirjailijoita. Pikakuvia*. 2. painos. SKS, Helsinki 1983.
- Nervander, E., *Fredrik Cygnaeus. Muistokuva*. Suom. K.A. Petrelius ja O. Manninen. SKS, Helsinki 1907.
- Perander, J. J. F., Tragillisesta periaatteesta Kullervo-runoissa. Teoksessa *Suomen kansalliskirjallisuus XV*. Toim. E. N. Setälä, V. Tarkiainen & Vihtori Laurila. Otava, Helsinki 1939, 314–323.
- Rein, Thiodolf, Muutamia muistiinpanoja Fredrik Cygnaeuksesta. Valvojan juhlaulkaisu, *Valvoja* 1907, III, 172–183.
- Riikonen, H.K., J.G. Herderin tuntemus Turun Akatemian piirissä Porthanin ja Franzénin aikana. Teoksessa *Herder, Suomi, Eurooppa*. Toim. Sakari Ollitervo ja Kari Immonen. SKS, Helsinki 2006, 265–290.
- Sarje, Kimmo, *Romantiikka ja postmoderni*. Valtion painatuskeskus ja Kuvataideakatemia, Helsinki 1989.
- Steinby, Torsten, Drömmen om Italien. Ett kapitel ur Finlands kulturhistoria under 1800-talet. *Historiska och litteraturhistoriska studier*, 33, 1958, 47–81.
- Sulkunen, Irma, *Suomalaisen kirjallisuuden seura 1831–1892*. SKS, Helsinki 2004.
- Tarkiainen, V., Kullervo-aihe Suomen kirjallisuudessa. *Valvoja*, 1909, 231–246.
- Tiitinen, Ilpo, Frithiof Peranderin Kalevalan tutkimukset. *Kirjallisuuden-tutkijain seuran vuosikirja* 25. SKS, Helsinki 1971, 197–216.
- Topelius, Z., Pieniä kirjoitelmia. Suom. ei mainittu. *Kootut teokset*, XII. WSOY, Helsinki 1932.
- Varpio, Yrjö, *The History of Finnish literary criticism 1828–1918*. Transl. Douglas Robinson. Societas Scientiarum Fennica, Helsinki 1990.
- Vasenius, Valfrid, Fredrik Cygnaeus 1807–1907. Valvojan juhlaulkaisu, *Valvoja* 1907, III, 147–171.